

FILM
CĂȘTIGĂTOR
A ȘAPTE PREMII
CÉSAR

CORINT

CLASICI AI LITERATURII

HONORÉ DE BALZAC

◆
Iluzii pierdute

HONORÉ DE BALZAC

Iluzii pierdute

Traducere din limba franceză și note de
SIMONA BRÎNZARU

Prefață de
ANDREEA VLĂDESCU

CLASICI AI LITERATURII

ILUZII PIERDUTE

HONORÉ DE BALZAC (1799–1850) s-a consacrat literaturii de foarte devreme, publicând sub pseudonim, încă din 1821, mai multe romane *noir*, dar adevărata recunoaștere o va dobândi abia în 1829, anul în care vede lumina tiparului primul roman semnat cu numele său (ortografiat Honoré Balzac): *Ultimul șuan...*, devenit, în 1841, *Șuanii*. De acum înainte și până la ultimele sale capodopere, *Verișoara Bette* și *Vărul Pons*, timp de aproape douăzeci de ani, istoria vieții lui Balzac se confundă cu istoria edificării grandiosului construct care este *Comedia umană*, un ansamblu romanesc constituit din serii și secțiuni în care vor fi grupate, pe măsura publicării lor, majoritatea romanelor sale, de la *Gobseck* la *Eugénie Grandet* și *Iluzii pierdute* și de la *Moș Goriot* la *Crinul din vale*.

DOMNULUI VICTOR HUGO

Dumneavoastră, datorită privilegiului pe care îl au doar cei asemenea lui Rafael sau Pitt, erați deja un mare poet la vârsta la care oamenii sunt încă atât de mărunți și v-ați luptat, asemenea lui Chateaubriand, asemenea tuturor celor cu adevărat talentați, împotriva invidioșilor ascunși îndărătul coloanelor de ziar sau dosiți în subteranele Presei. De aceea am dorit ca victoriosul dumneavoastră nume să ajute la biruința acestei creații, pe care v-o dedic și care, în opinia anumitor persoane, este o dovadă de curaj și, totodată, o poveste plină de adevăr. N-ar aparține oare jurnaliștii, la fel ca marchizii, bancherii, medicii și procurorii, lui Molière și Teatrului său? De ce, așadar, Comedia Umană, care castigat ridendo mores¹, ar exclude o putere, în vreme ce presa pariziană nu exclude niciuna?

Sunt fericit, domnule, să mă pot numi astfel,

Al dumneavoastră sincer admirator și prieten,

DE BALZAC

¹ „Moravurile umane sunt îndreptate prin râs”, deviză latinească dată comediei de poetul francez Jean-Baptiste de Santeuil (1630–1697) (n. red.).

PRIMA PARTE

CEI DOI POEȚI

În perioada în care începe această povestire, presa lui Stanhope¹ și rolele pentru imprimarea cernelii nu erau încă folosite în micile tipografii din provincie. Cu toate că aparțineau aceluiași domeniu care lega Agoûleme-ul de tipografiile pariziene, aici se întrebuintau în continuare presele de lemn, cele cărora limbajul le datorează expresia „scrâșnetul presei”, ieșită acum din uz. Tipografia demodată mai utiliza ghemotoacele din piele îmbibate cu cerneală cu care unul dintre muncitori tampona literele. Placa mobilă pe care se așeza *forma* plină de litere, peste care se punea foaia de hârtie, era tot din piatră și își justifica astfel numele de *marmură*. Harnicele prese mecanice au făcut uitate astăzi aceste mașinării grație cărora avem, în pofida imperfecțiunilor, frumoasele cărți de Elzevier², Plantin³, Alde⁴ și Didot⁵, prin urmare este necesar să menționăm vechile unelte – pentru care Jérôme-Nicolas Séchard avea o afecțiune superstițioasă –, fiindcă își au rolul lor în prezenta mică istorie mare.

¹ Charles Stanhope (1753–1916), politician și om de știință britanic, inventator al presei tipografice (n. red.).

² O familie celebră de tipografi olandezi din secolul al XVII-lea; au inventat caracterul de tipografie care le poartă numele (aici și în continuare, notele al căror autor nu este specificat îi aparțin traducătorului).

³ Christophe Plantin (c. 1520–1589), tipograf renumit care a activat la Anvers.

⁴ O familie celebră de tipografi italieni.

⁵ Cea mai cunoscută dinastie de tipografi francezi, a cărei activitate a debutat la începutul secolului al XVIII-lea și care continuă și astăzi.

Acest Séchard fusese presar, unul dintre aceia care, în argoul tipografic al muncitorilor care assemblează literele, se cheamă *urs*. Mișcarea de du-te vino, destul de asemănătoare cu cea a unui urs în cușcă, prin care muncitorii trec de la recipientul cu cerneală la presă și de la presă la recipientul cu cerneală, le-a atras, fără îndoială, această poreclă. *Urșii* îi numeau pe zețari *maimuțe* din cauza agitației lor pentru a lua literele din cele o sută cincizeci și două de căsuțe. Dezastrul din 1793 l-a găsit pe Séchard, în vârstă de vreo cincizeci de ani, însurat. Vârsta și însurătoarea l-au scăpat de marea mobilizare care i-a trimis sub arme pe mulți dintre muncitori. Bătrânul presar a rămas singur în tipografia al cărei stăpân, numit și *naivul*, tocmai murise, lăsând o văduvă fără copii. Întreprinderea părea amenințată de distrugerea imediată: *ursul*, de unul singur, era incapabil să se transforme în *maimuță*, căci, deși tipograf, nu a știut niciodată nici să citească, nici să scrie. Fără nicio legătură cu neștiința *ursului*, un reprezentant al poporului, grăbit să distribuie minunatele decrete ale Convenției¹, l-a investit cu brevetul de meșter tipograf și i-a rechiziționat tipografia. După ce a acceptat acest mandat periculos, cetățeanul Séchard a despăgubit-o pe văduva stăpânului său, plătindu-i cu economiile soției sale mașinile din tipografie la jumătate din valoarea lor, ceea ce fusese lesne, dar trebuia să tipărească, neapărat și neîntârziat, decretele republicanilor. În această împrejurare dificilă, Jérôme-Nicolas Séchard a avut norocul să întâlnească un nobil marsiliez care nu dorea nici să emigreze, ca să nu-și piardă pământurile, nici să se arate, ca să nu-și piardă capul, și care nu-și putea câștiga existența decât acceptând o muncă modestă. Domnul conte de Maucombe și-a pus, așadar, haina ponosită de șef de atelier de provincie:

¹ Convenția Națională este adunarea (aleasă prin vot universal masculin în vara lui 1792) care a condus Republica Franceză din 21 septembrie 1792 până în 26 octombrie 1795. Urmează Adunării legislative și precedă Directoratul.

a cules, a citit și a corectat el însuși decretul care îi osândeau la moarte pe toți cetățenii care ascundeau nobili; *ursul*, devenit *naiv*, le-a tipărit și le-a afișat; și amândoi au rămas în viață. În 1795, odată trecută vârtoarea pricinuită de Teroare¹, Nicolas Séchard a trebuit să caute un alt om bun la toate care să fie zețar, corector și șef de atelier. Un preot, ajuns episcop sub Restaurație² și care pe atunci refuza să depună jurământul, l-a înlocuit pe contele de Maucombe până în ziua în care Primul Consul³ a restabilit religia catolică. Mai târziu, contele și episcopul s-au întâlnit în același rând al Camerei pairilor. Dacă în 1802 Jérôme-Nicolas Séchard nu știa nici să scrie, nici să citească mai bine decât în 1793, strânsese în schimb destui bani din sumele cu care încărcă facturile pentru serviciile sale ca să-și permită un șef de atelier. Presarul, odinioară atât de indiferent față de viitorul său, devenise de temut pentru *maimuțele* și *urșii* din propria-i tipografie. Zgârcenia începe acolo unde încețază sărăcia. Din ziua în care a întrezărit posibilitatea de a face avere, interesul a stârnit în el lacoma, bănuitoarea și perspicacea iscusință a negustorului. Practica lui sfida teoria. Ajunsese să judece dintr-o privire prețul unei pagini și al unei coli în funcție de fiecare tip de caracter. Le dovedea clienților săi nepricepuți că literele mari costau mai mult ca să fie culese decât cele mici; dacă era vorba de litere mici, spunea că ele erau mai greu de mânăuit. *Culesul literelor* era partea din meserie din care nu înțelegea nimic, așadar se temea să nu se păcălească și, prin urmare, făcea doar afaceri în care el avea cel mai mult de câștigat. Dacă ucenicii săi lucrau cu ora, nu-și lua niciodată ochii de pe ei. Dacă afla că un fabricant

¹ O perioadă (1793–1794) a Revoluției Franceze caracterizată prin domnia arbitrarului și a execuțiilor în masă.

² Perioada cuprinsă între prima abdicare a lui Napoleon Bonaparte (6 aprilie 1814) și Revoluția *Trois Glorieuses*, din 29 iulie 1830, cu excepția interludiului de o sută zece zile din primăvara anului 1815, când Napoleon s-a întors din exilul de pe insula Elba.

³ Napoleon Bonaparte, ales în 1802 Consul pe viață.

este într-o situație dificilă, îi cumpăra marfa la un preț de nimic și o depozita. Iată motivul pentru care, în acea perioadă, își însușise deja casa în care tipografia își avea sediul din vremuri îndepărtate. Norocul a fost de partea lui în fel și chip: rămăsese văduv și nu avea decât un fiu; l-a dat la școala din oraș, nu atât ca să îi ofere o educație bună, cât să-l pregătească pentru a-l urma într-ale afacerilor; se purta sever cu el ca să-și prelungească influența părintească; de aceea, în vacanțe, îl puneă să stea la căsuțele cu litere, spunându-i să învețe să-și câștige existența, pentru a putea într-o bună zi să-l recompenseze pe sărmanul lui tată, care își rupea de la gură ca să-l crească. După ce abatele a plecat, Séchard l-a ales șef de atelier pe acela dintre cei patru presari pe care viitorul episcop îl desemnase – pe cât de cinstit, pe atât de isteț. Astfel, omul nostru putea să se descurce până în ziua în care fiul său ar fi preluat conducerea tipografiei, care nu avea decât să prospere, condusă de un bărbat tânăr și priceput. David Séchard a fost un elev eminent la liceul din Angoulême. Deși un *urs* care se îmbogățise fără educație și fără alte cunoștințe și care disprețuia foarte mult educația, Séchard-tatăl și-a trimis fiul la Paris ca să facă studii înalte în tipografie, dar i-a recomandat foarte clar să chivernisească banii într-un loc pe care îl numea *paradisul muncitorilor*, spunându-i să nu se bazeze pe punga părintelui său, văzând într-asta, fără îndoială, un mijloc de a reuși în călătoria în țara *Cunoașterii*. David și-a încheiat studiile la Paris, învățând în același timp și meserie. Șeful de atelier al tipografiei Didot era și un savant totodată. Spre sfârșitul anului 1819, David Séchard a părăsit Parisul fără ca tatăl să fi plătit un bănuț pentru studiile sale, iar acum era chemat pentru a i se preda afacerea. Tipografia Séchard edita pe atunci singurul ziar de anunțuri juridice existent în departament și deținea exclusivitatea pentru cele ale prefecturii și ale episcopiei, trei surse care trebuiau să aducă o avere considerabilă unui tânăr întreprinzător.

Chiar atunci, frații Cointet, fabricanți de hârtie, au cumpărat de la prefectură cea de-a doua licență pentru tipărire din Angoulême și cel de-al doilea ziar de anunțuri, pe care bătrânul Séchard reușise să îl facă totalmente inactiv profitând de crizele militare ce au sufocat, în timpul Imperiului, orice elan industrial; acesta era motivul pentru care nu îl cumpărase, iar zgârcenia lui a fost una din cauzele care au dus la ruina vechii tipografii. Aflând vestea, bătrânul Séchard a crezut fericit că lupta care se va da între fabrica lui și cea a fraților Cointet va fi dusă de fiul său, nu de el. „I-aș fi căzut victimă”, și-a spus el, „dar un tânăr educat la domni Didot va face față.” Septuagenarul visa la vremea în care va putea să trăiască după pofta inimii. Dacă avea puține cunoștințe în domeniul tipografiei performante, trecea, în schimb, drept o persoană extrem de pricepută în arta pe care muncitorii au numit-o în glumă *bețigrafia*, o artă foarte stimată de divinul autor al lui *Pantagruel*¹, dar a cărei practică, persecutată de așa-zisele societăți ale temperanței, este abandonată pe zi ce trece. Jérôme-Nicolas Séchard², fidel destinului pe care i-l conferise numele său, era înzestrat cu o sete greu de potolit. Soția sa păstrase multă vreme în limitele corecte această pasiune pentru strugurii tescuiți, plăcere atât de firească pentru *urși*, pe care domnul Chateaubriand a remarcat-o la urșii adevărați din America; dar filosofii au observat că obișnuințele din tinerețe revin, încă și mai intense, la bătrânețe. Séchard confirma următorul adevăr: cu cât îmbătrânește, cu atât îi plăcea mai mult să bea. Vi-ciul imprima pe fața lui de *urs* semne care o făceau aparte. Nasul i se îngroșase și luase forma literei „A” mare, culese cu litere enorme. Obrajii cu vinișoare semănau cu acele frunze de viță-de-vie pline de bobite violacee, roșiatice și deseori cu umflături

¹ Francois Rabelais (cca. 1494–1553), scriitor și medic francez, autor al romanului satiric *Gargantua și Pantagruel* (n. red.).

² Numele este derivat de la verbul *sécher* – a usca.

albicioase. Ai fi zis că este o trufă enormă, acoperită de frunze și ciorchini de toamnă. Ascunși sub niște sprâncene groase ca niște tufe încărcate de zăpadă, ochișorii cenușii în care sclipea viclenia unei zgârcenii care distrugea totul în el, chiar și sentimentele părintești, își păstrau inteligența până și când era beat. Capul său pleșuv, acoperit cu smocuri de păr cărunt, ondulat, te ducea cu gândul la călugării cordelierii din *Povestirile* lui La Fontaine. Era scund și pântecos ca multe dintre lămpile vechi, dintr-acelea care consumă mai mult ulei decât fitil; căci excesele, indiferent de natura lor, împing trupul pe drumul năvălit de la naștere. Beția, ca și studiul, îl face mai gras pe cel gras și mai slab pe cel slab. Jérôme-Nicolas Séchard purta de treizeci de ani celebrul tricorn municipal, care, în câteva provincii, încă mai este purtat de toboșarul orașului. Vesta și pantalonii erau din catifea verzuie. Mai avea, în fine, o redingotă maronie, ciorapi cu model și pantofi cu catarama de argint. Această vestimentație, prin care muncitorul devenea burghez, se potrivea atât de bine viciilor și obișnuințelor sale și îi exprima atât de bine existența, încât omul nostru părea să se fi născut gata îmbrăcat: ar fi fost imposibil să ni-l imaginăm fără aceste haine, așa cum nu ne putem imagina o ceapă fără foile ei. Dacă bătrânul tipograf nu și-ar fi dezvăluit într-atât măsura lăcomiei sale, care nu ținea cont de nimic, renunțarea la tipografie ar fi fost de ajuns ca să își dea arama pe față. În ciuda cunoștințelor pe care fiul său trebuia să le fi dobândit la renumita școală Didot, își propusese să-l facă părtaș la marea afacere profitabilă la care se gândea de multă vreme. Dacă tatăl făcea o afacere bună, fiul trebuia să facă una proastă. Pentru omul nostru nu era loc de sentimente paterne în afaceri. Dacă, la început, văzuse în David singurul său copil, mai târziu l-a considerat un cumpărător obișnuit, ale cărui interese erau opuse celor personale: voia să vândă scump, iar David trebuia să cumpere ieftin; fiul său devenea, așadar, un dușman de învins. Transformarea sentimentelor în interes

propriu, de obicei lentă, sinuoasă și ipocrită la oamenii educați, a fost rapidă și directă la bătrânul *urs*, care a dovedit în ce măsură *bețigrafi*a șireată întrecea cunoștințele în domeniul tipografiei deprinse la școală. La sosire, bătrânul i-a arătat fiului afecțiunea interesată pe care oamenii abili o au față de fraieri: a avut grijă de el, așa cum un amant ar avea grijă de amanta lui; i-a oferit brațul, i-a arătat pe unde trebuia să pășească pentru a nu se murdări, a avut grijă să i se încălzească patul, să fie făcut focul și masa să fie gata. A doua zi, după ce a încercat să-și îmbete fiul la o cină copioasă, Jérôme-Nicolas Séchard, foarte cherchelit, i-a trântit un: „Hai să vorbim despre afaceri!”, care a părut foarte straniu între două sughițuri, așa încât David l-a rugat să lase afacerile pentru ziua următoare. Bătrânul *urs* știa prea bine cum să profite de pe urma beției sale ca să abandoneze o bătălie pregătită cu multă vreme înainte. De altfel, spunea el, după ce dusese această povară cincizeci de ani, nu voia să o mai poarte nicio clipă în plus. A doua zi, fiul său avea să devină *naivul*.

Este necesar, poate, să spunem câte ceva și despre tipografie. Se afla în locul unde strada Beaulieu dă în piața du Mûrier și își avea sediul aici de pe la sfârșitul domniei lui Ludovic al XIV-lea¹. De aceea, tot ceea ce se găsea acolo fusese de multă vreme destinat acestui meșteșug. Parterul casei era alcătuit dintr-o singură încăpere, luminată spre stradă de o fereastră și de o alta mai mare care dădea spre curtea interioară. De altfel, puteai ajunge la biroul proprietarului și mergând pe o alee. Dar, în provincie, o tipografie este mereu obiectul unei curiozități atât de intense, încât clienții preferau să intre pe o ușă cu geamuri aflată lângă vitrina de la drum, deși trebuiau să coboare câteva trepte, căci podeaua atelierului era sub nivelul străzii. Curioșii, extrem de mirați, nu țineau niciodată cont de inconvenientele

¹ Regele Ludovic al XIV-lea s-a stins din viață în 1715 (n. red.).

pe care le presupunea străbaterea atelierului. Dacă priveau colile atârinate de sforile prinse de bârne ca niște leagăne, se loveau de șirurile lungi de cutii cu litere sau își pierdeau pălăriile din pricina țevilor de fier care susțineau presele. Dacă urmăreau mișcărilor agile ale zețarilor care culegeau literele din cele o sută cincizeci și două de locașuri sau își citeau exemplarul, reluând rând cu rând textul pus pe tejghea și strecurând încă un rând sau două, se izbeau de o grămadă de hârtie udă pusă la zvântat sau își prindeau haina și se loveau la șold în colțul unei lavițe; toate acestea spre hazul *maimuțelor* și al *urșilor*. Nimeni, niciodată, nu ajunsese fără vreun incident până la cele două colivii mari aflate la capătul acestei hrube, ce formau două corpuri de case jalnice care dădeau spre curte și în care se găseau, într-o parte, șeful de atelier, iar în cealaltă, proprietarul tipografiei. În curte, zidurile erau frumos decorate cu armături în formă de viță-de-vie care, dată fiind reputația stăpânului, dădeau o apetisantă culoare locală. În spate, lipită de zidul din mijloc, prin care erau despărțiți de vecini, se înălța o magazie în ruină, în care se înmuia și se pregătea hârtia. Acolo era jgheabul unde se spălau formele înainte și după tiraj sau, ca să folosim limbajul popular, *scândurile cu litere*; din acest jgheab curgea un lichid rezultat din amestecul de lături din gospodărie și de cerneală care țăranilor veniți în zilele de târg la oraș le dădea impresia că diavolul însuși se spăla în acea casă. Magazia era mărginită pe o latură de bucătărie, iar pe cealaltă, de un șopron pentru lemne. La etajul întâi, deasupra căruia se aflau numai două camere de la mansardă, erau trei încăperi. Prima, la fel de lungă cât alea, cu excepția scărilor din lemn vechi, luminată spre stradă de o lucrarnă, iar spre curte, de un ochi de fereastră, servea de anticameră, dar și de sufragerie. Încăperea văruiată modest se remarcă prin simplitatea cinică a lăcomiei tipice pentru negustori: po-deaua cu dale nu fusese niciodată spălată, iar mobilierul se

compunea din trei scaune șubrede, o masă rotundă și un bufet plasat între două uși care dădeau spre dormitor și spre salon; ferestrele și ușa, negre de jeg, erau cel mai adesea doldora de hârtii albe sau imprimare și nu arareori se puteau vedea desertul, sticlele de vin ori mâncarea pentru cina lui Jérôme-Nicolas Séchard, așezate pe baloturi. Dormitorul, cu obloane cu cercevele pe unde pătrundea lumina din curte, avea pereții acoperiți cu covoare, așa cum este obiceiul în provincie de sărbătoarea Sfintei Împărtășanii. Aici erau un pat mare cu baldachin, perdele și o cuvertură din lână aspră de culoare roșie, două fotolii din lemn ros de carii, două scaune din lemn de nuc tapițate, un birou vechi și, pe șemineu, o pendulă. Această cameră, în care domina o atmosferă patriarhală și plină de tonuri brune, fusese amenajată de domnul Rouzeau, predecesorul și patronul lui Jérôme-Nicolas Séchard. Salonul, modernizat de răposata doamnă Séchard, oferea privirii o îngrozitoare lemnărie vopsită în albastru intens; pereții erau îmbrăcați într-un tapet cu scene orientale, în nuanțe de brun-închis pe fond alb; mobilierul era alcătuit din șase scaune tapițate cu piele de oaie tăbăcită, iar speteaza, vopsită în aceeași culoare, avea formă de liră. Ferestrele rotunjite grosolan, prin care se putea vedea piața du Mûrier, nu aveau perdele; șemineul era fără sfeșnice, pendulă sau oglindă. Doamna Séchard murise în toiul proiectelor de înfrumusețare, iar *ursul*, care nu înțelegea utilitatea acestor ameliorări ce nu aduceau niciun profit, le abandonase. Aici, *pede titubante*¹, și-a adus Jérôme-Nicolas Séchard fiul și i-a arătat, așezat pe o masă rotundă, inventarul tipografiei, redactat, sub îndrumarea sa, de șeful de atelier.

— Citește asta, fiule, a spus Jérôme-Nicolas Séchard, trecându-și privirea de om beat de la hârtii la fiul său și de la fiul său la hârtii. Ai să vezi ce bijuterie de tipografie îți las.

¹ „Abia ținându-se pe picioare” (lat. în original).

CĂRȚILE DE CARE NU TE DESPARȚI NICIODATĂ!

Clasici ai literaturii reprezintă colecția de cărți pe care le citești măcar o dată în viață. Sunt acele narațiuni care te formează, care îți amintesc cine ești și care te însoțesc pretutindeni. Autorii de geniu și operele lor strălucite li se adresează atât celor care se află la început de drum și care descoperă moștenirea culturală a umanității, cât și aceluia care se întorc la pasiunea pentru clasic.

Romane captivante, nuvele și proze scurte splendide, povești de un realism feroce sau care creează lumi – aceasta este marea literatură, confirmată de cele mai prestigioase premii și de preferința nestrămutată a generații de cititori.

Să ne lăsăm purtați de cărțile care au schimbat lumea, care au provocat gândirea, care au transformat *zeitgeist*-ul!

HONORÉ DE BALZAC

Iluzii pierdute

TRADUCERE DE SIMONA BRÎNZARU

PREFAȚĂ DE ANDREEA VLĂDESCU

„Balzac a fost, pe rând, un sfânt, un criminal,
un judecător onest, un judecător corupt,
un ministru, o femeie de moravuri ușoare, o ducesă
și, întotdeauna, un geniu.”

ANDRÉ MAUROIS

„Balzac [a fost] maestrul neegalat al artei de a reda
umanitatea așa cum se manifestă ea în societatea
modernă. [...] A scrutat și a sfidat totul.”

GEORGE SAND

Partener media:

**OBSERVATOR
CULTURAL** —

ISBN: 978-606-793-996-5

9 786067 939965

www.edituracorint.ro